

Tezaur de artă țărănească românească / Romanian Patrimony Folk Art

Hedvig-Maria Formagiu

Portul popular din România

traducere parțială în limba engleză / partial translation into English

The Folk Costume in Romania

ediție îngrijită de dr. Georgeta Roșu

Alcor Edimpex, București, 2021

Cuvânt înainte la a doua ediție

Istoria muzeografiei românești este definită de personalități marcante, cercetători dăruți, care au făcut posibilă prin strădaniile și opera lor evoluția acestui important domeniu al culturii române. Printre acestea se distinge Hedvig-Maria Formagiu, etnolog și muzeograf, născută la Cernăuți, la 17 iulie 1923 († 2017) și dăruită de Creator cu talent, cu iubire pentru satul și țăranul român.

A studiat pictura la Institutul de Arte Plastice “Nicolae Grigorescu”, la clasa profesorului Camil Ressu și a îmbrățișat cariera de muzeograf, strălucind în școala de muzeografie condusă de distinsul om de cultură Tancred Bănățeanu, alături de alte mari personalități. A slujit arta populară românească, în special costumele populare, contribuind la îmbogățirea colecțiilor Muzeului de Artă Populară al RSR (azi Muzeul Național al Țăranului Român). A pus în valoare acest inestimabil patrimoniu prin zeci de studii și lucrări monografice și expoziții în țară și străinătate, făcând cunoscută creația țărănească românească în Vietnam, India, China, Olanda, Belgia, Grecia, Germania, Bulgaria, Polonia.

Pentru meritele sale a fost distinsă cu numeroase premii și medalii și, în anul 2006, cu înalta distincție Serviciul Credincios în Grad de Cavaler.

Numeroasele studii și comunicări publicate în reviste de specialitate i-au adus o recunoaștere națională și internațională, iar preocuparea sa de căpătâi – costumele tradiționale – a fost încununată prin publicarea, în anul 1974, a lucrării monografice “Portul popular din România”, editată de Muzeul de Artă Populară.

Prezenta reeditare este un omagiu adus acestei neobosite și talentate cercetătoare Hedvig-Maria Formagiu,

Foreword for the second edition

The history of Romanian museography is defined by outstanding personalities, dedicated researchers, who made the evolution of this important field of Romanian culture possible through their efforts and work. Among them is Hedvig-Maria Formagiu, ethnologist and museographer, born in Chernivtsi, on July 17, 1923 († 2017). The Creator gifted her with talent and love for the Romanian village and peasant.

She studied painting at the “Nicolae Grigorescu” Institute of Fine Arts, in the class of professor Camil Ressu and embraced the career of museographer, shining at the school of museography led by the distinguished man of culture Tancred Bănățeanu, along with other great personalities. She served the Romanian folk art, especially folk costume, contributing to the enrichment of the collections of the Museum of Folk Art of RSR (today the National Museum of the Romanian Peasant). She highlighted this invaluable heritage through dozens of studies and monographic works and exhibitions in the country and abroad, making known the Romanian peasant creation in Vietnam, India, China, Holland, Belgium, Greece, Germany, Bulgaria, Poland.

For her merits, she was awarded numerous prizes and medals and, in 2006, with the high distinction of the Faithful Service in the Degree of Knight.

The numerous studies and communications published in specialized journals brought her national and international recognition, and her main concern – the traditional costume – was crowned by the publication, in 1974, of the monographic work “People’s Port of Romania”, edited by the Museum of Folk Art.

This re-print is a tribute to this tireless researcher Hedvig-Maria Formagiu, who, through an extensive research work

care, printr-o muncă de amplă documentare făcută cu pasiune, răbdare și talent artistic a pus piatra de temelie a publicațiilor despre costumele populare românești – de muncă și de sărbătoare, atât al românilor, cât și al etnicilor cu care conviețuim. Lucrarea, fundamentală pentru etnografia română, prezintă cu argumente riguroase, specialiștilor și publicului larg un material documentar vast, adunat și cercetat pe parcursul câtorva decenii de activitate, ce contribuie la înțelegerea tipologiei complexe a portului popular din România.

Este pusă în evidență structura costumului popular de femeie și de bărbat, un material documentar inedit. Poate fi înțeles mai bine rolul meșteșugului țesutului, al cusutului și brodatului, al prelucrării artistice a pieii și a metalelor în scopul creării componentelor costumului din diferitele zone etnografice ale țării.

Lucrarea aduce – prin hărți explicative plasate la fiecare grupă de piese de port – informații esențiale despre răspândirea costumului popular pe teritoriul României în secolele al XIX-lea și al XX-lea, ca repere istoriografice.

Alte informații se referă la materialele din care sunt confecționate componentele costumului, la croiul acestora, la modalitățile de amplasare a ornamentelor pieselor de bază, a pieselor complementare sau accesoriilor, la cromatică și la funcția comunicativă a costumului popular, dar și la costumele populare ca marcă socială și de vârstă.

Structura manuscrisului original – text, schițe de croi, imagini – a fost adaptată unei noi puneri în pagină în actuala ediție, introducând ca noutate desene aflate în documentația arhivei personale a autoarei.

Unul dintre cele mai importante capitole ale cărții, cel final, exprimă opiniile autoarei despre specificul zonal al costumului popular din România, și anume că: “unitatea portului românesc este, în mare parte, bazată pe unitatea elementului morfologic care, deși ne înscrie într-o arie de

done with passion, patience, and artistic talent laid the foundation stone of publications about the Romanian folk costume – work and celebration, both of the Romanians, as well as of the ethnic groups we live with.

The work, fundamental for Romanian ethnography, relates with rigorous arguments to the specialists and the general public a vast documentary material, collected and researched over several decades of activity. This contributes to understanding the complex typology of folk costume in Romania.

The structure of the popular costume for women and men is highlighted for a better understanding of the role of weaving, sewing, and embroidery, artistic processing of leather and metals in order to create costume components from different ethnographic areas of the country.

The work brings – through explanatory maps placed for each group of pieces of clothing – essential information about the spread of folk costume in Romania in the nineteenth and twentieth centuries, as historiographical landmarks.

Other information refers to the materials from which the costume components are made, to their cut, to the arrangements of the ornaments of the basic pieces, of the complementary pieces or accessories, to the chromatic and the communicative function of the folk costume.

The structure of the original manuscript – text, sketches, images – has been adapted to a new layout in the current edition, introducing as novelty drawings in the documentation of the author's personal archive.

One of the most important chapters of the book, the last one, expresses the author's opinions about the zonal specificity of the Romanian folk costume, namely that: “the unity of the Romanian dress is, to a large extent, based on the unity of the morphological element, although belonging to a much wider area of culture, going beyond the territory of our country, affirms strong autochthonous characters

cultură mult mai vastă, depășind teritoriul țării noastre, afirmă puternice caractere autohtone atât în piesele de bază, cât și în cele complementare, păstrate până și în portul tradițional de astăzi. Dar, cea care conferă portului popular românesc nota profund națională este concepția ornamental artistică.” Decorarea hainelor este făcută cu aceleași semne magice pe care țăranul român le folosește și pentru obiectele din casă, fie ele țesături, obiecte din lemn, blide, chiar și porți – cruciulițe, spirale, romburi, semnul infinitului, soarele și luna, coarnele berbecului, roata, pomul vieții, rămurele de brad și flori de tot felul. Iar cromatica și principiile compoziționale tradiționale conduc spre această afirmare a unității portului românesc.

Cartea este, în același timp, și un album de artă, grație numeroaselor reproduceri color ale unor piese de port popular din patrimoniul Muzeului Național al Țăranului Român, al Muzeului Național al Satului “Dimitrie Gusti”, al Muzeului de Artă Populară Constanța, al Complexului Național Muzeal ASTRA Sibiu, al Muzeului de Etnografie Brașov, fiind a treia apariție în colecția “Tezaur de artă țărănească românească” (după *Măști și jocuri cu măști și Crestături în lemn*).

Pentru ca lucrarea să fie accesibilă și celor interesați care nu cunosc limba română, au fost traduse în limba engleză câteva capitole și explicații pentru ilustrații.

Mereu actuală prin informația neprețuită adunată în paginile sale, căutată atât de specialiști, cât și de iubitorii creației țărănești, cartea *Portul popular din România* este reeditată după aproape cinci decenii, timp în care a stat mereu în atenția muzeelor și a publicului din țară și nu numai. Demersul editurii Alcor Edimpex, care a colaborat îndeaproape cu doamna Cristina Formagiu, fiica autoarei, reprezintă un gest meritoriu de echilibru și normalitate, merit să aducă în atenția publicului o pagină de istorie a culturii populare românești.

dr. Georgeta Roșu

both in the basic pieces and in the complementary ones, preserved even in today's traditional dress. But the one that gives the Romanian folk costume a deeply national note is the artistic ornamental conception.” The decoration of the clothes is made with the same magical signs that the Romanian peasant uses for the objects in the house, be they fabrics, wooden objects, plates, even gates – crosses, spirals, rhombuses, the infinite sign, the sun and the moon, ram's horns, the wheel, the tree of life, fir branches, various flowers. The chromatics and the compositional principles lead to this affirmation of the unity in the Romanian port.

The book is at the same time an art album, thanks to the numerous color reproductions of some popular pieces from the patrimony of The National Museum of the Romanian Peasant, of The “Dimitrie Gusti” National Museum of the Village, The Folk Art Museum Constanța, The Ethnographic Museums of Brașov, The National Museum Complex ASTRA Sibiu, being the third appearance in the collection “Treasure of Romanian folk art” (after *Masks and Masked Dances and Wood Carvings*).

In order for the work to be accessible to those interested who do not know Romanian, several chapters and explanations for illustrations have been translated into English.

Always current through the invaluable information gathered in its pages, sought by both specialists and lovers of peasant creation, the book *Romanian folk-costum in Romania* is republished after almost five decades, during which time it has always been in the attention of museums and audiences in the country and not only. The approach of the Alcor Edimpex publishing house, which collaborated closely with Mrs. Cristina Formagiu, the author's daughter, represents a meritorious gesture of balance and normality, meant to bring to the public's attention a page of the history of Romanian folk culture.

dr. Georgeta Roșu

Cămașa femeiască și poalele cămășii

Este concludent faptul că piesa cea mai importantă în structura costumului popular românesc este *cămașa*.

Dintre argumentele care susțin afirmația de mai sus, vom prezenta doar unele, valabile atât pentru portul femeiesc, cât și pentru cel bărbătesc:

- *cămașa* este piesa de bază a portului românesc tradițional,

- ea păstrează elemente de veche tradiție în multe zone etnografice, chiar și astăzi,

- prezintă pe întinsul zonelor etnografice o deosebită unitate de structură,

- în marea ei varietate ornamentală, zonală, respectă principii de ordonare general valabile,

- concentrează cele mai multe elemente artistice de împodobire,

- marchează pregnant, în special prin decorul său, diferența de vârstă, ocazii, stare socială etc.,

- determină compoziția ornamentală a costumului, restul pieselor asociindu-se cu *cămașa*, cu care trebuie în mod imperios să fie în acord ca epocă, vârstă, ornamentală, cromatică.

În tipologizarea *cămășilor femeiești*, după cum am mai precizat, vom lua drept criteriu de bază croiul *cămășii* – croiul ca mijloc de exprimare al formei – însă nu croiul în ansamblul său, ci în componentele sale radicale schematice.

Astfel, vom respecta principiul aceluiași criterii, al criteriilor de structură morfologică pe care, datorită unității și continuității afirmate în portul popular românesc, le considerăm criterii de bază, singurele

menite să realizeze conturarea tipurilor, începând cu formele lor cele mai arhaice.

Înainte de a aplica principiile definitorii ale tipologiei *cămășilor*, analiza impune o primă grupare a *cămășilor femeiești* după proporții, care delimitează net grupa de *cămăși* de cea de *ii*. Menționăm însă că atât *cămașa*, a cărei lungime cuprinde tot corpul de la gât până la glezne, cât și *ia* lungă numai până în talie, și care își completează lungimea cu *poalele* separate, analizate prin prisma principiilor stabilite, se vor încadra aceleași tipologii, croiul de detaliu oferind în plus doar variante.

Criteriile privind materia primă din care sunt confecționate *cămășile*, calitatea firelor cu care sunt cusute și brodate, punctele folosite în asamblarea elementelor componente, a laților de pânză, a *cheițelor*, punctele folosite pentru redarea și exprimarea motivului ornamental, elementele ornamentale, compoziția lor figurativă și cromatică, constituie factori a căror contribuție valorică va înlesni determinarea variantelor locale, asociate cu elementele morfologice secundare. Acești factori generează varietatea aspectelor exterioare dar nu au competența de a defini o tipologie generală. Pe baza aceluiași criterii se va defini tipologia celorlalte piese ale portului popular, fie el femeiesc sau bărbătesc.

În urma analizei aprofundate asupra unui mare număr de piese, în special asupra întregii colecții a Muzeului de Artă Populară al Republicii Socialiste România (azi Muzeul Național al Țăranului Român) am ajuns la concluzia că ceea ce se impune cel mai pregnant în determinarea tipului de *cămașă* este croiul *stanului* și felul de racordare a *mâneții* la *stan*. Adică,

dacă *mâneca* pornește de la baza gâtului odată cu lații de pânză care formează piepții și spatele *stanului*, constituind ea însăși umărul sau dacă pornește din umăr, fiind prin această poziție, atașată, nu integrată *stanului*.

Celelalte elemente, între care și lungimea prin care piesa se încadrează *cămășilor* sau *iilor*, vor determina doar variantele tipului de bază.

Astfel, schema tipurilor de bază este raportată în general la partea superioară a *cămășii*, rezumându-se la două tipuri de bază.

Schema tipologică a cămășii

TIPUL I - “carpatic”

- *stanul* și *mânecele* adunate în jurul gâtului
- indiferent dacă are *poale* corp comun cu *stanul* sau *poale* separate

Varianta A - *mâneca* fără *altiță* în croi

Subvarianta A1 - *cămașa* de mireasă cu *mânece* foarte largă

Subvarianta A2 - *cămașa* cu *mâneca* foarte lungă

Varianta B - *mâneca* fără *altiță* în croi care completează în parte *stanul* cămășii

Varianta C - *mâneca* cu *altiță* în croi

Varianta D - *mâneca* răsucită, cu *altiță* în croi

TIPUL II - “poncho”

- fața și spatele *stanului* dintr-o bucată de pânză
- *mânecele* prinse din umăr
- indiferent dacă are *poale* corp comun cu *stanul* sau *poale* separate

Varianta A - *clini* laterali la *stan*

Varianta B - *clini* centrali la *stan*

Varianta C - *platcă* mică dintr-o lățime, reminiscentă a “ponchoului”

Varianta D - *platcă* mare

Subvariantele ambelor tipuri se formează în funcție de dimensiunile și forma părților componente, de amplasarea și terminația gurii *cămășii*, a *mânețelor*, de numărul laților din *stan* și din *mânece*, de forma și amploarea *pavei* etc.

În ceea ce privește varietatea *poalelor*, cele care fac corp comun cu *stanul* se încadrează în general tipologiei *stanului*, în timp ce *poalele* separate determină și o clasificare proprie.

Schema tipologică a poalelor

Clasificarea în funcție de dependența față de *ie*:

Poale corp comun cu stanul

- formate prin prelungirea *stanului*, sau atașate acestuia
- aceste *poale* se asociază tipului de *ie*, subordonându-se tipologiei *iei*

Poale separate - TIP UNIC - din una sau mai multe lățimi de pânză

Varianta A - trei sau mai multe lățimi de pânză croite drept, așezate vertical

Varianta B - două lățimi de pânză croite drept, cu câte doi sau mai mulți *clini* pentru fiecare parte, *clinii* croiți cu o latură oblică

Varianta C - dintr-o lățime și jumătate de pânză, luată drept lungime; datorită formei și numărului *clinilor*, *poalele*, atât cele care fac corp comun cu *stanul*, cât și cele separate, pot fi drepte sau evazate

TIPUL I are adunată în crețuri la baza gâtului toată lățimea *stanului* și părții superioare a *mâneșilor*. Având în vedere zonele lui geografice de maximă circulație, care în majoritate converg spre lanțul carpatic, îl vom denumi “carpatic”.

Tipul I, care a păstrat unele dintre cele mai vechi elemente specifice portului nostru tradițional, prezintă analogii cu *cămășile* țărilor vecine străbătute de același masiv al Carpaților, dar nu se identifică cu acestea, afirmându-se cu caractere etnice românești proprii.

Termenul “carpatic” se deosebește în lucrarea de față și de sensurile date în literatura de specialitate privind problemele culturii popoarelor sud-est europene. Fig. 1.1a.

Cămașa femeiască / Woman's shirt

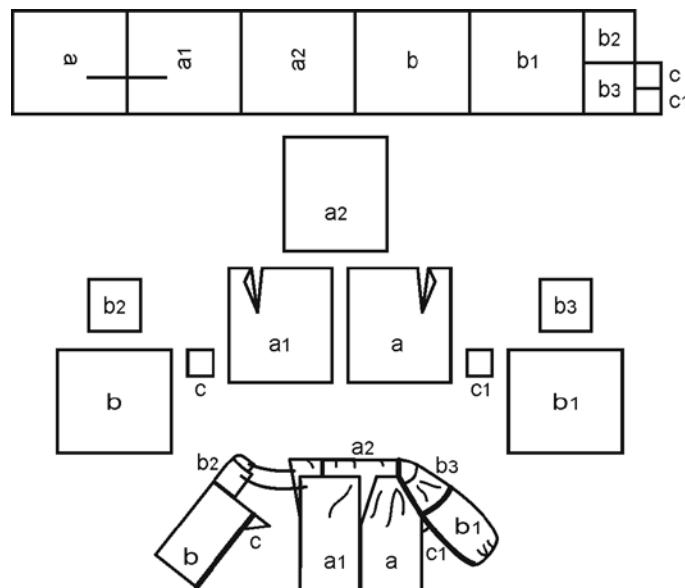


Fig. 1.1a
Tip I “carpatic”

TIPUL II are fața și spatele *stanului* lucrate din aceeași bucată de țesătură; *mâneca* este prinsă din umăr. Luând în considerare prototipul din care provine, îl vom denumi Tipul II “poncho”, termen tehnic universal acceptat în toată literatura de specialitate pentru *cămășile* care prezintă caractere specifice Tipului II, denumire care se suprapune unor termene locale – *cămeșoi*, *cămașă bătrânească*, dar cu circulația restrânsă în țara noastră, numai la câteva zone. Fig. 1.1b.

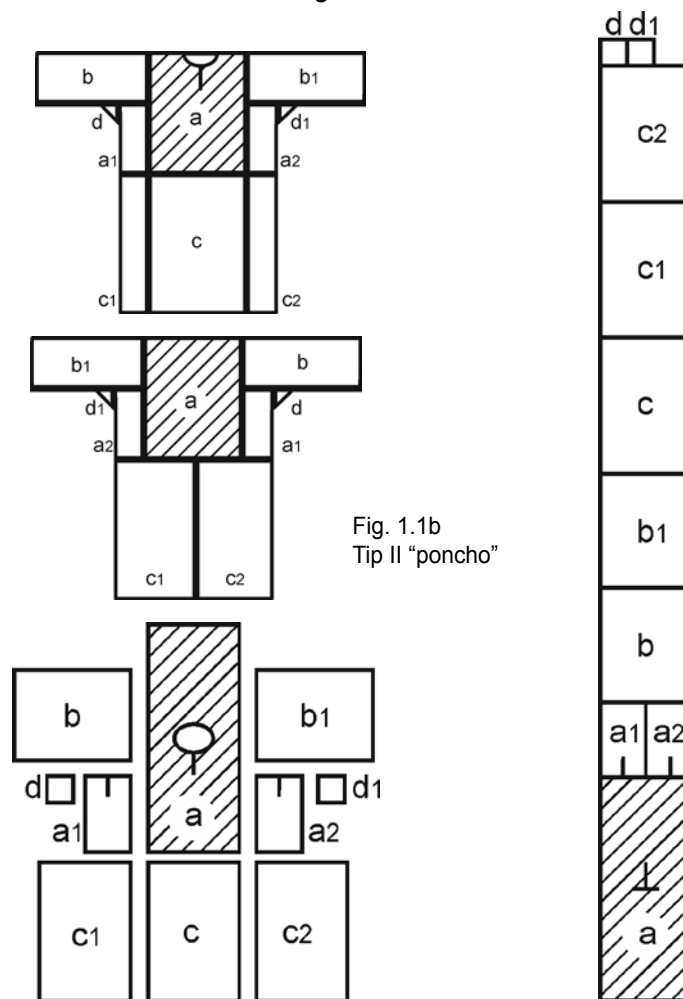


Fig. 1.1b
Tip II “poncho”

Elemente ca lungimea piesei, prezența sau lipsa *poalelor*, numărul laților care constituie corpul *cămășii* și al *mâneții*, amplasarea gurii *cămășii*, modul de încheiere a *cămășii* la baza gâtului (prin încrețire pe *brezerău*, pe *bentiță*, cu *gulerăș* modelat din crețurile *stanului* prinse în frumoase cusături, cu *gulerăș cu volan* etc) modul de terminare a *mâneții* (dreaptă, lăsând încheietura mâinii liberă sau strânsă în jurul acesteia pe *bentiță*, ață, sau formând *volane*), forma *pavelor*, la fel ca și criteriile privind materia primă utilizată, vor determina formarea variantelor și a subvariantelor care se vor integra schemei celor două tipuri de bază.

Tipul I “carpatic” atestat în vechi documente materiale privind cultura iliro-traco-dacică este prezentat în forme analoge portului actual, pe metopele monumentului de la Adamclisi, precum și în multe documente etnografice. Acest tip de croi a suferit transformări datorate evoluției culturii materiale, dar ale cărui trăsături esențiale au persistat până azi în portul popular românesc, afirmându-și apartenența etnică. Drept urmare, opinăm a-l considera propriu poporului român, al cărui trecut istoric este strâns legat de teritoriul pe care-l locuiește. Prin faptul că există în forme asemănătoare și în portul populațiilor slave vecine, din nordul, estul și sudul țării, s-au format și unele păreri diferite privind apartenența acestei *cămășii*. Max Tilke¹, de exemplu, o denumește *cămașă* de tip slav; K. Moszynski² pare să vrea să-i lărgască apartenența și aria de răspândire; I.F. Simonenko³ o denumește de tip valah; S.A. Tokarev⁴ o localizează în zonele carpatice.

De foarte largă circulație, dominant în portul nostru femeiesc, Tipul I “carpatic” nu exclude prezența în zonele sale de circulație a Tipului II “poncho”.

Tipul I “carpatic”, considerat de noi caracteristic culturii populare românești, se afirmă în următoarele variante:

Varianta A, ie cu *mâneță* fără *altiță* în croi – ca și Tipul I “carpatic”, din care se dezvoltă, adună la baza gâtului toată lățimea *stanului* și *mânețelor*. Lățimea *mânețelor* include lățimea latului de pânză care formează partea ei superioară, cea de deasupra; partea de dedesubt, care se structurează din cel de al doilea lat, apare adeseori mai scurtă și se oprește la nivelul *pavei* de sub braț. În majoritatea cazurilor, *mânețele* sunt lucrate din unul și jumătate, doi și chiar din mai mulți lați, afară de unele zone din nordul Moldovei în care se folosește un singur lat de pânză. Fig. 1.2.

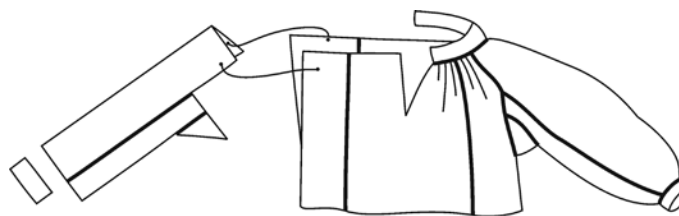


Fig. 1.2
Ie - Tip I “carpatic”. Varianta A

Ca subvariante ale tipului, vom considera foarte interesantă *cămașa* de mireasă din zona Sibiului, a Târnavelor, cu remarcabila ampoare a *mânețelor* (până la patru lățimi de pânză industrială, care este mai lată decât cea țesută în casă), asociată cu o la fel de amplă lățime a *stanului* – A1, precum și *cămașa* cu *mâneca* foarte lungă (cu sau fără *altiță*), cunoscută în zonele Vrancea, Muscel, Făgăraș, Bran – A2. Fig. 1.3

Varianta A, a Tipului I “carpatic”, este mult folosită în unele zone din sudul Moldovei (Bacău, Vrancea), în Muntenia (Argeș, Ploiești, Muscel – în portul de veche tradiție), în Oltenia (Vâlcea), în Banat (în zonele de câmpie), în Transilvania (Arad, Bihor, Cluj, Sibiu, Târnave, Alba, Pădureni, Petroșani, Bran, Bistrița-Năsăud, Mureș, Lăpuș, Chioar).

Ornamentica poalelor este raportată pe de o parte la cea a *iei*, pe de alta se distribuie în funcție de limitele spațiilor neacoperite de *catrințe*.

În general, indiferent cu ce se asociază *poalele* (*catrințe*, *șorțuri*, *fote* etc.), ele se ornamează la marginea de jos, unde în unele zone, ca și la *fodore*, se adaugă dantele lucrate cu mâna sau/și industriale. La costumul cu *catrințe* și în toate ansamblele care descoperă părțile laterale ale *poalelor*, se dezvoltă ornamental cusăturile de asamblare ale *clinilor* laterali.

Poalele ca și *altițele* sunt locuri pe care se desfășoară cele mai variate elemente figurative. Elemente avimorfe pe *poalele cămășilor* din Valea Bistrei, Caransebeș, elemente zoomorfe și chiar antropomorfe împodobesc *poalele cămășilor* de Vlașca, Teleorman, Ilfov.

Poalele cu rol de *fustă* dispun în principal motivele pe betelie (banda din talie, care înlocuiește în zonele respective *brăul*) și în treimea inferioară pe locul de înnădire a laților de pânză care dau lungimea *poalelor* (Oaș, Codru, Bihor, Arad, Sălaj).

Tehnica de realizare a decorului – punctele de cusătură folosite (înaintea sau în urma acului, punct de tighel, lanț, cruce, jumătate de cruce, punct de contur, peste fire, peste creț, pe dos), firele și diversele materiale cu care se coase (în, mătase, bumbăcel, arnici, lână, fir auriu și argintiu, beteală, paiete, mărgelă etc.) – oferă tot atâtea indicii asupra locului de origine și vechimii piesei, ca însăși analiza morfologică a acesteia.

De multe ori ornamentele se realizează în tehnica țesutului, de exemplu: unele *altițe* ale *cămășilor* de Suceava, Bacău sau *tablele* de pe *mânecele* din Făgăraș, precum și *câmpii ornamentale* ai *iilor* de Muscel (ceea ce începe să se extindă de pe la sfârșitul secolului XIX).

Cromatică se impune și ea diferit. Zonele Munteniei și Olteniei, sudul Moldovei, parțial și sudului și centrului Transilvaniei, Banatului, oferă dominantă unei singure

culori – numai în variantele cu *altiță* sau se detașează *încrețul* prin tonurile sale contrastante – alte culori intervin doar ca mici accente care să sublinieze sensul desenului. Dar nordul Moldovei, Oașul, Maramureșul, Aradul (în special zona Inăului) preferă o policromie exuberantă și veselă. Monocromia nu exclude însă tonurile tari, ceea ce se remarcă în special la *cămășile* din Muscel, Pădureni, Valea Bistrei etc.

În concluzie, trebuie să subliniem că pe același tip de bază se grefează o serie întreagă de variante ornamentale, care creează falsa impresie de existență a unei mari varietăți de tipuri morfologice.



Suceava, Vlașca, Teleorman,
Romanați, Gorj, Mehedinți



Banat, Hunedoara



Arad



Putna, Bran



Bran, Muscel, Vrancea



Făgăraș, Brașov, Vrancea



Târnave, Sibiu



Hațeg



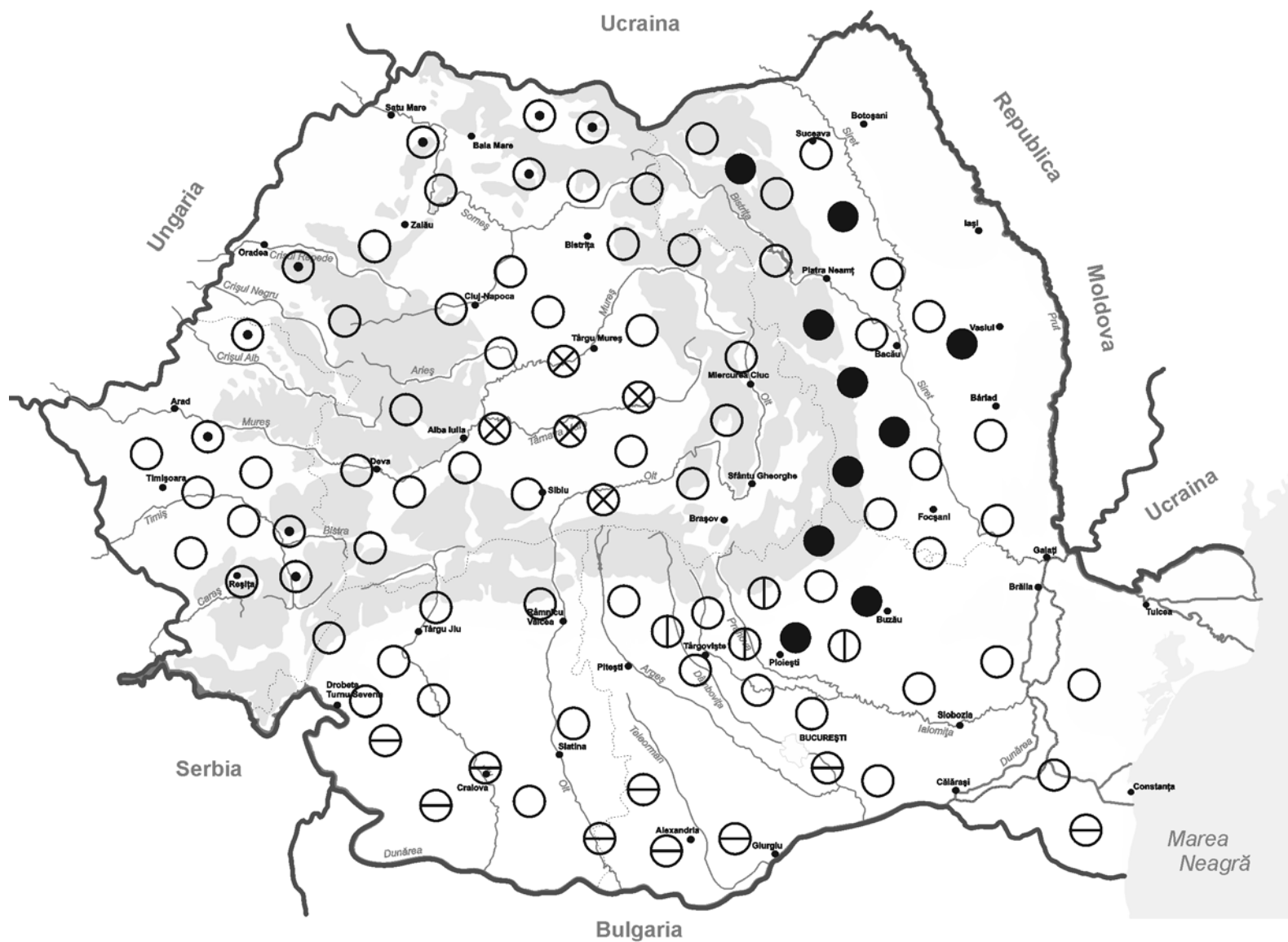
Oaș



Munții Apuseni



Munții Apuseni - Bucium, Zarand



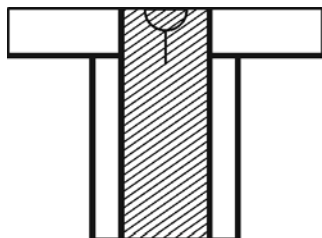
Răspândirea *cămășii bărbătești* – variante și subvariante.
Distribution of man *shirt* – variants and subvariants.

Cămaşa bărbătească

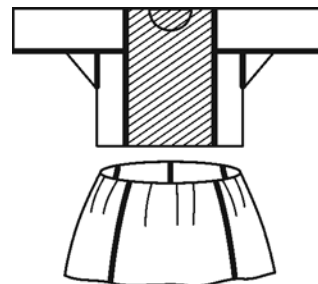
Man's shirt

TIP UNIC "poncho"

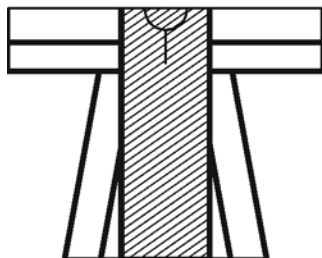
A



B



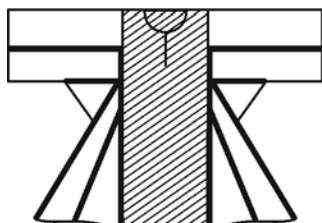
A1



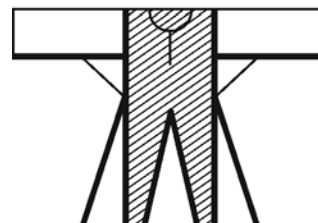
C



A2



D



Catrință (Romanați)



Catrință + Peșteman (Vlașca)



Fotă (Vrancea)



Vâlnic (Gorj)



Acoperitori de cap pentru femei

Piese care prezintă cele mai multe și totodată esențiale diferențieri între portul femeiesc și cel bărbătesc sunt cele care protejează capul. Dacă în portul femeilor se include și *pălăria*, în portul bărbătesc românesc sunt cu totul excluse *vălitorile*. Categoriile de piese care protejează capul reflectă diverse stări, ca de exemplu cea civilă (femeile măritate din totdeauna își acopereau capul), cea socială (sunt cunoscute din relatările istoricilor *căciulile* iobăgești, răzășești), cea materială (evidentă în bogăția podoabelor acoperitorilor de cap, dintre care un exemplu grăitor îl prezintă *conciurile* din monede).

Acoperitorile de cap sunt, totodată, însemne ale portului de ocazie (gâteli pentru mirese, miri, druște etc).

Realizate din cele mai diverse materiale, unele materii prime de veche tradiție, ca de pildă blana oilor, lâna, inul, cânepa, borangicul, penele și florile, monedele, gâteliile de cap își îmbogățesc gama și cu materiale noi, unele chiar din import, ca mărgelile, paiete, fire metalice, panglici, dantele etc.

Piese care protejează capul oferă o suită variată de o fantezie fără seamăn. Prezența lor imprimă ansamblului note specifice care contribuie la definirea stilurilor zonale ale costumelor populare.

Schema tipologică

TIPUL I - acoperitori mobile, *vălitori* care se montează la fiecare îmbrăcare

Varianta A - *ștergarul* de cap - bucată dreptunghiulară formată în războiul de țesut

Subvarianta - *marama*

Varianta B - *basmaua* - *vălitoare* pătrată

Varianta C - *cârpa de cap* - *vălitoare* triunghiulară

TIPUL II - acoperitori cu formă fixă, *bonete*

Varianta A - *ceapsa*

Subvarianta A1 - dreptunghiulară, pliată

Subvarianta A2 - triunghiulară cu margine înaltă

Subvarianta A3 - cu două coarne

Subvarianta A4 - cu un corn

Subvarianta A5 - *bonetă* care se leagă la spate

Subvarianta A6 - plată, ovală

Subvarianta A7 - plată, triunghiulară

Varianta B - *conciul*

TIPUL III - acoperitori asamblate din variantele Tipului I și Tipului II

Varianta A - *căița cu pomeselnic*

Varianta B - *vălitoarea cu ciurel*

Varianta C - *vălitoarea* - țesătură montată pe un cerc liber

TIPUL IV - *pălăria* - acoperitori cu formă fixă, calotă cu bor

Varianta A - bor mare, fetru

Varianta B - bor mic, fetru

Varianta C - bor mijlociu, drept, paie

TIPUL V - *cununa* - podoabe de cap asamblate pe principiul cununilor prezintă tipologie proprie mai dezvoltată tipologiei de podoabe

TIPUL VI - *fesul*

ating cele din nordul Moldovei, *zăbranicele* țesute în multe ițe. Compozițiile lor bazate pe romb înregistrează culmea varietății. Având același principiu de dozare ornamentală, aplică acel crescendo spre capete, se încheie cu șiruri de ajururi, adeseori cu *mărgeluțe* policrome incluse în textura țesăturii, înșirate pe firele urzelii.

Între compoziția ornamentală, bogăția și varietatea decorativă a acesteia și simplitatea structurii morfologice a țesăturii *vălițelor* persistă același izbitor contrast remarcat și în categoria *catrințelor*, contrast în general tipic creațiilor populare, deci existent și în categoriile portului popular.

Cu toată marea unitate de forme, compoziții, ornamente, *vălițorile* conturează diferit figura purtă-

toarei. În timp ce *marama* învăluie obrazul și chiar silueta într-un nimb transparent, *ștergarul de cap* modelează planuri sculpturale, mărește expresivitatea trăsăturilor și imprimă o monumentală stabilitate și claritate liniilor de contur. Fig. 6.2

În unele zone din Moldova, *ștergarul de cap* se asociază cu basmale de cașmir, cu *lățițare*, cu flori, formând complicate podoabe de cap.

Marama, la fel ca *ștergarul*, se poartă cu *fruntare* prinse peste mici băsmăluțe cu care se leagă strâns părul. Se montează pe cap și se fixează cu ace decorative meșteșugit lucrate. Fiecare zonă prezintă un mod propriu de înfășurare și, cu toate că se respectă unele reguli tradiționale de îmbrobodire, gătelile de cap arată totdeauna multă fantezie.

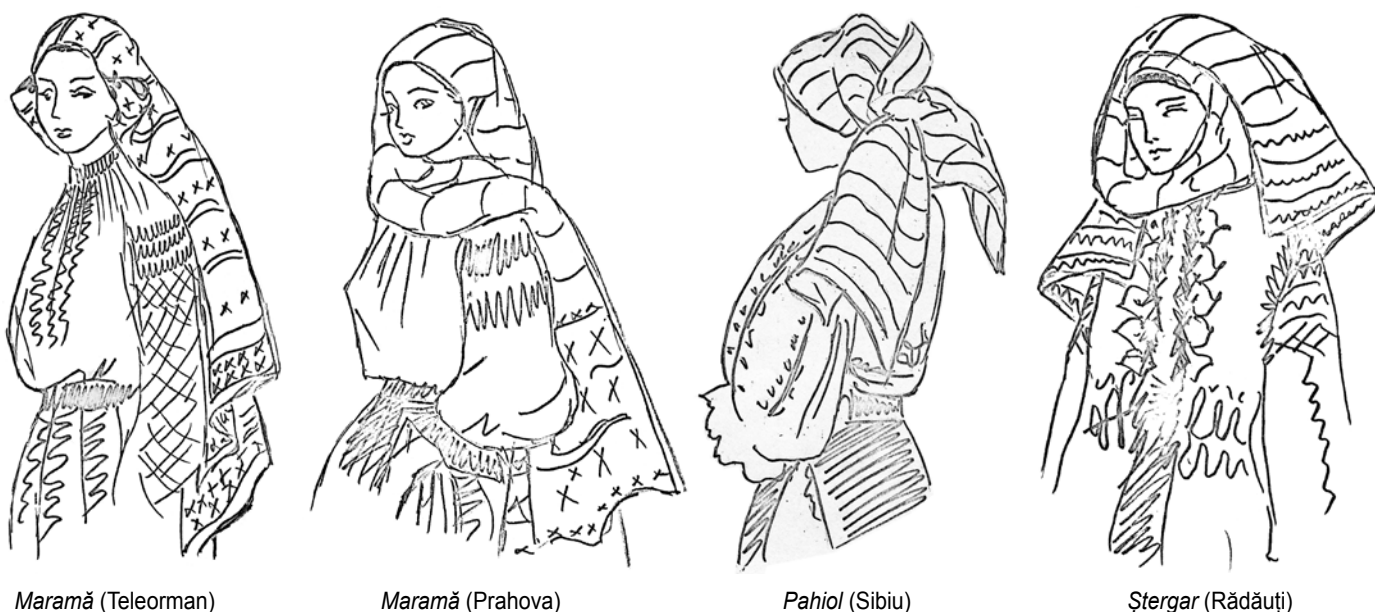


Fig. 6.2
Moduri de îmbrobodeală cu *maramă* și *ștergar de cap* / Styles of wearing *marama* and headscarf - Tip I, Varianta A

Culoarea albă a fondului domină în sudul țării: Oltenia, Muntenia, aproape în tot Banatul și în partea sud-vestică a Transilvaniei, nefiind exclusă din Moldova, cum nici hainele de culoare închisă nu sunt excluse zonelor dunărene. În câteva zone de câmpie ale Banatului, întâlnim și alte culori – verde, albastru – specifice hainelor numite local *duruț*.

În ceea ce privește **decorul** hainelor groase, acesta se aplică doar hainelor din dimie, pănură, aba, nu și celor mițioase (*gube*, *bubouri*).

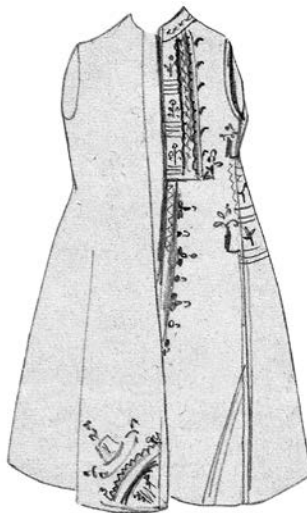
Dintre tehnicile de ornamentare se practică *broderia*, *cusătura cu șireturi*, *aplicația cu găetane*, *galoane*, *decupuri de postavuri colorate*, *cusături* cu lână, mătase, bum-bacuri multicolore etc. De cele mai multe ori însă, tehnicile se combină, sporind astfel expresivitatea motivelor.

frumoși câmpii ornamentali. Alteori, ornamentele sunt abia perceptibile, mai ales atunci când relația cromatică dintre fond și decor este de ton în ton. Este maniera specifică majorității hainelor moldovenești (cu ornamentul și fondul în culori închise), în parte și celor muntenesti și oltenești (în zona Vâlcea se înșiră ornamente albe pe fond alb). Deosebit de sobră, elegantă și discretă în decor apare *șuba cu molii* (zona Slatina) cu fondul brun împodobit cu cusături albe foarte fine.

Sud-vestul țării, parțial centrul și vestul Transilvaniei, mai izolat și nordul Moldovei, aplică o tehnică mai complexă de ornamentare, dominată de policromie. Compozițiile decorative amplificate de prezența broderiilor în tonuri vii, vesele, nu elimină *șireturile* negre, care de multe ori conturează câmpii ornamentali. Folosirea tehnicilor variate de ornamentare, asocierea



Suman (București)



Giubea (Oltenia)



Suman (Oradea)

Locurile de ornamentare la haine sunt: răscoiala gâtului, piepții, *mâneșile* (dar spre deosebire de *cămăși*, numai în partea inferioară), marginile *poalelor* și *clinii*. *Clinii* laterali și frontali prezintă cei mai dezvoltați și

aplicațiilor de postavuri cusăturilor cu *șireturi*, cu *broderii* de lână și mătase a dus implicit la policromia compozițiilor, cât și la creșterea expresivității motivelor.

Spre deosebire de hainele în care predomină motivele

realizate cu *șireturi*, (tehnică de decorare cunoscută și practică în toată țara și la nivelul produselor casnice), hainele cu compoziții mai dezvoltate, aparțin meșterilor sumănari. Ei au ajuns la o perfecționare a meșteșugului, în renumite centre specializate de sumănărit. Centre care au produs piese reprezentative ale genului, s-au localizat în special în zonele din centrul și vestul Transilvaniei (foarte cunoscute în Bihor, Arad) și Banat. În cadrul lor, sub influența croitoriei orășenești, se aplică sistemul croielii după tipar; se observă unele diferențe în croi prin apariția la umăr a unor cusături inexistente la hainele de veche tradiție ale zonei și mai ales la cele lucrate în gospodărie.

Giubelele stau mărturie măiestriei meșterilor sumănari din sudul Olteniei și Munteniei. Prin includerea în compozițiile lor ornamentale a firelor de aur și a paietelor,

mentali și linia croiului, dintre cromatica fondului și a ornamentelor, dintre bogăția și caracterul detaliului, creând impresia existenței unui mare număr de variante.

Analizate cu atenție se confirmă, ca și în cazul cămășilor, că varietatea este în special la nivelul decolului și mai puțin în structura piesei. Acest fapt dezvăluie puternica unitate morfologică a hainelor, evidentă și în concepția de ornamentare a ansamblului.

Rigiditatea materială a hainelor de dimie imprimă masivitate volumelor și înscrie siluetele în conture precise. Imaginea volumetrică a dimensiilor este accentuată de prezența și ornamentica *clinilor* laterali. Hainele din dimie nu sunt numai haine folosite împotriva intemperiilor ele prezintă, de asemenea, un mare număr de piese destinate portului de sărbătoare.

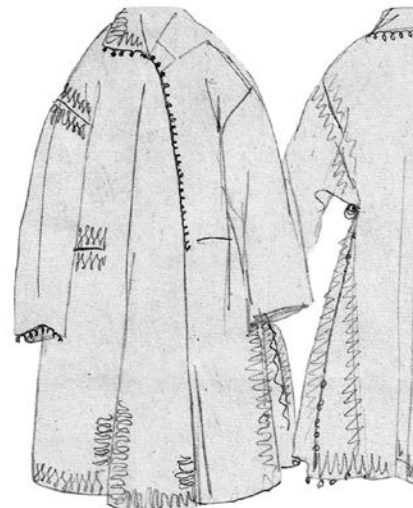
Adaptate costumului, hainele din dimie, ca și *gubele*



Manta (Banat)



Șubă (Bistra)



Suman (Bacău)

se ridică valoarea decorativă a *giubelelor* la nivelul unor haine de mare ținută.

Stilul propriu al dimensiilor este exprimat în perfecta echilibrare a raportului dintre distribuția câmpilor orna-

mițoase, exprimă varietatea stilistică a zonelor, încadrate unității portului nostru popular. Caracterele morfologice ale hainelor, corelate cu bogăția unui decor de notă artistică înaltă, conturează specificul național al categoriei.

În cadrul **TIPULUI II** a *cojoacelor evazate* se remarcă numai două variante de lungime; **Varianta A** *cojocul mijlociu*, a cărui lungime depășește talia și **Varianta B** *cojocul lung*.

Varianta B are subvariante datorate unor forme diferențiate de *poale*. Varianta B a Tipului II se suprapune cu Varianta C a Tipului I (pieptare evazate), în lărgimea *poalelor* bazată pe *clinii* laterali. Subvarianta B1 a Tipului II de *cojoace evazate* se suprapune subvariantei de *pieptare cu poale* care aparține Variantei C a Tipului I și care, de asemenea, se structurează pe o croială cloșată a *poalelor*.

În afară de aceasta, Varianta B a Tipului II prezintă încă un mod de evazare a *poalelor* obținut din asamblarea a mai multor *clini* trapezoidali așezați cu baza mare spre marginea de jos. Exponentul tipic al acestui mod de formare a *poalelor* este Subvarianta B2, materializată în *cojocul învălurat* caracteristic zonei Romanați. Astfel, cojoacele lungi numite *cojoace cu poale* se suprapun în majoritate *pieptarelor cu poale*. Singură *mâneca* este elementul care diferențiază net cele două tipuri, în cadrul *cojoacelor*. Fig. 109, 110.

Varianta A a *cojocului evazat* o întâlnim în Muscel, Brașov, Moldova, izolat și în unele zone din sudul țării. Varianta B prezintă arii mai mari de

circulație, nord-estul Transilvaniei, nordul Moldovei, Munteniei și sudul Olteniei. După cum am mai arătat, evazarea *poalelor* diferă de la o zonă la alta, de la un



Mintean și cojoc evazat / Mintean and flatred-out cojoc (Romanați)

Rădăuți



Comentariu privind stilul zonal al portului popular din România

Aspectul de ansamblu al costumelor populare, pe cât de diferit la prima vedere de la o zonă la alta, este tot atât de unitar. Dacă variata îmbinare a elementelor ornamentale, bogăția compozițională a acestora sunt trăsături care dau diversitate ansamblului, simplitatea structurală a croiului, concentrarea și circumscrierea motivelor în spații cu limitele stabile ale *câmpilor ornamentali* – dispuși în baza unor principii tradiționale – stilul compozițional, echilibrul și raportul cromatic stabil susțin surprinzătoarea unitate a portului românesc.

Printre trăsăturile referitoare la unitate se remarcă atât elemente de bază, cât și cele secundare. În ansamblul său, portul românesc se bazează pentru femei pe *cămașa* albă cu *poale* și tot pe *cămașa* completată cu *pantaloni*, pentru bărbați. Croite larg, *cămășile* imprimă liniei o deosebită degajare și permit multă lejeritate mișcărilor. Decorul lor, oricât de colorat, este totdeauna, în mare măsură, subordonat spațiilor albe, deoarece în portul românesc albul este culoarea suprafețelor mari și tot ea susține și conturează volumul siluetei.

Pe acest trunchi al *cămășii* se altoiesc, mai mult sau mai puțin dezvoltate, componentele secundare ale portului, dintre care *catrințele* și *fotele* influențează, pe lângă *cămașă*, stilul zonal al costumului femeiesc. Spre deosebire, portul bărbătesc afirmă nota sa specifică în proporțiile pieselor de bază, ale *cămășilor* și *pantaloniilor*. Tot piesele componente sunt cele care indică dacă portul este pentru vară sau pentru iarnă. Hainele mari, de dimie și blană, sunt, în general, excluse din ansamblul costumului de vară. Trebuie să subliniem că portul nostru, în esență, își menține unitatea și cu

excepția *pantalonului* nu schimbă structura pieselor de bază după anotimp și nici caracterul lor decorativ. *Pantalonul* de vară se lucrează din pânză, iar cel de iarnă din pănură sau dimie, ambele materiale contribuind la influențarea croiului. Specific portului românesc este dubla lui funcționalitate – permanentul său rol practic, dar totodată și decorativ – doar abundența decorului indicând o destinație mai sărbătorească a costumului.

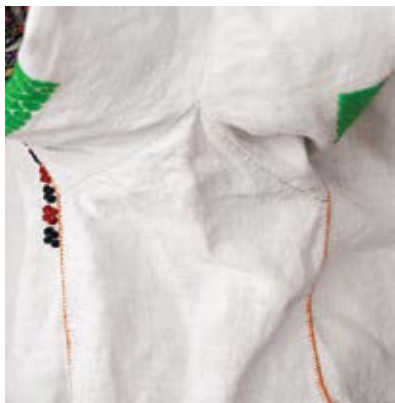
Dar, în confecționarea pieselor de port, un rol mare îl joacă nu numai croiul, ci și materia primă aleasă, în raport cu destinația și scopul hainelor. Calitatea materialelor devine un factor care influențează considerabil, uneori chiar hotărâtor, aspectul ansamblului, în special linia de contur, prin transmiterea durtății și rigidității sau dimpotrivă, îndulcindu-i muchiile, planurile. Nu rareori se scontează pe anume efecte estetice, care se obțin din asocierea unor materiale de facturi diferite, a căror contextură are rol în compoziția decorativă a întregului.

Expresivitatea costumelor reiese pe de o parte din croi, pe de altă parte din calitatea materiei prime folosite – din rigiditatea dimensiilor, din suplețea țesăturilor de borangic, din grosimea molatică a cojoacelor – și, în mare măsură, din raportul cromatic al componentelor.

În această complexitate de genuri ce constituie în esență portul – care concentrează într-un tot unitar, armonios și logic conceput, cu remarcabile valori artistice, cea mai mare diversitate materială și tot atâtea tehnici de structurare și decorare – creatorul popular a reușit să obțină acorduri perfecte în raportul de volume și în echilibrul dintre *câmpii ornamentali* și dominantele de fond cromatice ale pieselor componente.



le - mâneca având altiță separată, încreț și brezărău, detaliu de pavă dreptunghiulară / le - sleeves with separate altiță, încreț and brezărău, detail for rectangular pava.
Tip I "carpatic", Varianta C, Suceava (MNSDG)



le - mâneca având altiță separată, încreț și brezărău, detaliu de pavă triunghiulară / le - sleeves with separate altiță, încreț and brezărău, detail for triangular pava.
Tip I "carpatic", Varianta C, Suceava (MNSDG)





Cămașă / Shirt - Tip I "carpatic", Varianta C, Suceava (MNSDG)
 Poale corp comun cu *stanul* / Poale in one with the bodice

Portul bulgarilor din Dobrogea are în costumul bărbătesc multe analogii cu portul aromânilor. Iar cel femeiesc se axează pe următoarele piese: *socnie*, *bluză*, *catrință* cu ornamente țesute cu aplicații și *tulpan* alb.

În general, portul din Dobrogea și în special cel românesc vădește note caracteristice zonelor limitrofe muntenești de câmpie, de pe malul stâng al Dunării.

Cămașa este de tip “poncho” și se poartă cu două

catrințe cu *șorț* sau cu *fustă* și *catrință* sau tot *șorț*. Ansamblurile au *cupa* și decorul analog portului din Ilfov, Teleorman. Capul se îmbrobodește cu *tulpane*, în majoritate albe. *Cămașa* din portul bărbătesc al zonelor dobrogene este dreaptă, lungă, și se poartă vara cu *pantaloul* de pânză, drept, tubular, și iarna cu cel de *dimie* lărguț la șold și ajustat spre gambe, linie ușor influențată de portul sud-dunărean.



Costume bulgărești /
Bulgarian costumes,
Dobrogea (MAPC)



Costume românești /
Romanian costumes,
Dobrogea (MAPC)

Muntenia păstrează în majoritatea zonelor un stil unitar. Caractere specifice delimitează totuși vizibil, în special în portul bărbătesc, zonele subcarpatice de cele de câmpie. *Cămașa* până la genunchi, largă, cu *mâneci* foarte largi, lucrată din pânză cu *chenare* (portocalii, galbene, roșii, vișinii etc.) care subliniază liniile de croi, caracterizează zonele Muscel, Argeș, Pra hova. În talie, peste *cămașă*, se înfășoară *brâie* foarte late, peste care se mai îmbracă *curele* sau *chimire*. *Pantalonii* sunt strâmți, dar mai puțin colanți decât *ițarul* moldovenesc.

Zonele dinspre câmpie, Vlașca, Teleorman, Ilfov, au *cămașa* mai lungă, uneori până la glezne. *Pantalonul* de pânză se lărgeste și devine tubular. Doar hainele de

deasupra păstrează caracterul zonelor subcarpatice, din categoria *laibărelor* și *mintenelor*, care în ultimele decenii au scos din uz frumoasele haine de dimie albă, împodobite cu *găetan* negru sau bleumarin.

Costumul femeiesc din Muntenia prezintă mai multă varietate decât cel moldovenesc. În Buzău, Râmnicul Sărat, Muscel se continuă încă aria de dominație a costumului cu *fotă*, dar intervine și o varietate, o *fotă* mai mică, combinată cu o *catrință* în față. Această asociere muntenească este caracteristică Argeșului, numită local *fotă de Argeș*. Asocierea *fotei* mai mici cu o *catrință* surprindem și în portul din Muscel, Dâmbovița, mai ales în costumele de veche tradiție.



Teleorman (MNSDG)



Ilfov (MNSDG)

Transilvania înregistrează cea mai mare varietate tipologică, de la costumele femeiești cu *catrințe*, la costume cu *fote crețe* cu *poale* în funcții de *fuste* asociate cu *șorțuri*, iar în costumul bărbătesc de la *cămașa* dreaptă, simplă, la una deosebit de scurtă și cea cu *barbure*, de la *ițarii* strâmți, la *gacii* exagerat de largi (din câte opt lățimi), care se prind în talie cu *brâie*, *curele* sau *chimire* foarte late. Pentru a sugera o imagine a varietății portului transilvănean, vom încerca să prezentăm câteva aspecte zonale dintre cele mai specifice.

Pentru zona Sibiu, costumul tipic femeiesc este cel cu două *catrințe* negre, cu *cămașa* cu broderii negre, cu specifica finețe a cusăturilor extinsă și asupra celorlalte piese, remarcabilă în hainele de piele. Se observă în zonă



Sibiu (MNȚR)



preferința pentru contrastul dintre alb și negru care subliniază desăvârșita eleganță a ansamblului.

Costumul bărbătesc se compune din *cămașa* cu *barbure* și *ițari* de pânză pentru vară, sau *pantaloni* din *dimie* subțire și din țesătură de lână mai groasă pentru iarnă. Sunt nelipsite *pieptarele* mici foarte bogat ornamentate și *bitușca* (*cojocul* mare neornamentat).

Ținuta ansamblului este întregită de *pălăriuțe* foarte mici întâlnite în portul oierilor, precum și de *căciuli*.

Interesantă și variată apare aici găteala capului la femei. În afară de *vălitoarea cu ciurel* de veche tradiție și de *pahiol* – acea *maramă* foarte fină, menținută în tonuri de gri pal, înfrumusețată cu dunguțe alese, deosebit de subțirele, și ea podoabă pe cale de dispariție – persistă și în portul actual *basmaua* neagră cu *franjuri*.



Sibiu (CNM ASTRA)

Unele caractere ale stilului zonal al Sibiului se reiau în portul bărbătesc din Târnave, Alba, remarcate în linia de ansamblu și în croiul *cămășii* cu *barbure*. Considerăm ca notă proprie acestor zone folosirea pentru confecționarea pieselor de bază ale costumului bărbătesc, a pânzelor cu dungi în țesătură. În cadrul costumului, dungile sunt așezate într-un sens opus verticalității purtătorului. Pânzele cu dungi sunt folosite și în portul de veche tradiție al zonei Petroșani, chiar și în costumele femeiesc.

Costumul femeiesc din zonele Alba, Târnave, Sebeș, prezintă unele caractere comune cu cel al Sibiului: în finețea broderiilor, în calitatea țesăturilor pentru *cămășile* femeiești, deseori fiind folosită pânza industrială *geolgiu*, în croi (de exemplu *mânecele cămășilor* foarte largi, întoarse sau terminate cu *fodore*), în specificul *câmpilor ornamentali* (compoziții de *șiruri* înguste, delicate) etc.

Peste *poalele cămășilor*, largi și în parte plisate, se poartă *catrințe* și *șorțuri*. Peste *cămăși* se poartă *pieptare* mici, ajustate. Curent folosit și în portul femeiesc este *recălul*, o hăinuță nu prea lungă, din *dimie*, de culoare închisă, în general neornamentată. Podoaba capului nu se mai afirmă prin *maramă* meșteșugit legate, care se mai păstrează izolat în portul sibian și în Bran. Aceste zone preferă cocheta *legătoare* montată într-un fel de *ștergărel* cu capetele împodobite, dintre care unul este lăsat liber pe spate. Această legătoare, numită *vălitoare*, este împodobită deasupra frunții cu *spelci*, *floricel* etc. Tot în aceste zone, ca de altfel și în Sibiu, vara, peste *băsmăluțe*, se poartă și *pălăria* de paie.



Târnave (MEB)

Banatul se deosebește de celelalte provincii istorice. Particularitatea stilului său zonal constă în încadrarea în costumul femeiesc a *opregului*, purtat la fel ca și *catrințele*, peste *poale*. Portul de veche tradiție din Banat, cel cu două *oprege*, a suferit modificări prin înlocuirea *opregului* din față cu o *catrință*. Aceeași tehnică de realizare a *opregelor*, a țesăturii peticului, este reluată în țesătura *conciului*, cu care se asortează în compoziția motivelor și culorilor. *Opregul* și *conciul* reprezintă elementele proprii zonelor Lugoj, Caransabeș, Valea Bistrei, Valea Timișului. El coexistă cu o apreciable varietate de *ceps*.

Cămașa, mai mult cu *poale* separate, bogate, se

încadrează tipului “carpatic” dar variantei fără *altiță* în croi, din care cauză și decorul *mâneții* este preponderent organizat în *tablă*. Preferința în broderie pentru firul auriu, specifică zonelor din Câmpia Banatului, contribuie mult la evidențierea variantelor decorative ale *cămășilor* de aici, de cele ale zonelor învecinate, fie ele bănățene sau transilvănene care, deși își ordonează identic motivele, prin robustețea paletelor coloristice susțin diferența stilistică. Varietatea ornamentală a *pieptarelor*, bogăția broderiilor cu fir, a țesăturilor cu aur și argint, includerea în ansamblul portului a *salbelor*, *conciurilor* și *plastroanelor din monede* imprimă costumului bănățean acea impresionantă abundență.



Banat (MNȚR)



Banat (MNȚR)



Timiș (MNSDG)

Portul în ansamblul său modelează silueta umană, o îmbracă în planuri menite să-i sublinieze nu numai individualitatea volumului, dar, dezvoltându-i calitățile specific zonale, reușește să-i surprindă personalitatea, deosebirile de caracter care diferențiază pe mara-mureșean de gorjean, pe bănățean de sucevean etc. Pentru conturarea stilurilor zonale așa cum le mai putem surprinde azi în portul tradițional, cu toată unitatea sa, portul nostru popular, a cunoscut în decursul veacurilor o continuă dezvoltare.

În stabilirea stilului au jucat un rol important perioadele în care condițiile istorice au determinat conturarea unor regiuni cu caracter propriu.

Acest fapt nu creează diferențieri fundamentale, nu schimbă unitatea fondului comun, ci doar permite stabilirea unor caractere locale originale de la o zonă la alta, pe baza cărora cercetătorii au căutat ulterior să delimiteze zonele etnografice.

Fără a analiza caracterele specifice care condiționează existența stilurilor zonale, am prezentat, în cadrul provinciilor istorice, tipurile dominante de costume, tipuri care uneori depășesc limitele unor zone etnografice, dar se încadrează acestora pe baza unor calități proprii, ce le delimitează aria de circulație.

Cu toată bogăția cromatică revărsată în cadrul ornamenticii pieselor de port, ansamblul acestora se înscrie unui raport constant de dozare a contrastelor, în două grupe cromatice.

De o parte este albul *cămășilor* formând fondul care permite evidențierea frumoșilor *câmpii ornamentali* și detașarea *complementarelor* colorate.

Pe de altă parte este grupul culorilor tari, saturate, prezente în *catrințe*, *fote*, *vâlnice*, în care rolul conducător îl dețin nuanțele de roșu și negru.

Celelalte tonuri sunt doar ajutătoare, ele intervin ca să sporească efectul decorativ, să evidențieze forme, compoziții de desene și chiar compozițiile cromatice.

În cadrul ansamblului, petele mari de culoare sunt diferit repartizate. Albul rămâne culoarea de fond a întregului port care, în costumul femeiesc, primește *câmpii ornamentali*, uneori foarte dezvoltate ai *iilor* și compozițiile cromatice ale *pieptarelor*. Astfel se echilibrează compozițiile culorilor vii de la nivelul bustului cu ornamentica *catrințelor*, ce imprimă *poalelor* acea stabilitate de soclu, datorită gamei de culori închise.

Costumul bărbătesc, care concentrează tot ce este culoare de la brâu în sus, creează – în comparație cu ansamblul femeiesc, foarte echilibrat cromatic – prin această deplasare a punctului de greutate, un raport inegal al suprafețelor de culoare.

Marea bogăție a stilurilor zonale nu permite analiza tuturor variantelor care prezintă, fiecare, particularități deosebit de interesante.

Am căutat să subliniem doar unele caractere specifice, pentru a sugera marea diversitate, care converge spre o impresionantă unitate națională a portului, evidentă în unitatea structurală, în unitatea realizării tehnice și în unitatea concepției decorativ artistice.

Unitatea portului românesc este, în mare parte, bazată pe unitatea elementului morfologic care, deși ne înscrie într-o arie de cultură mult mai vastă, depășind teritoriul țării noastre, afirmă puternice caractere autohtone atât în piesele de bază, cât și în cele complementare, păstrate până și în portul tradițional de astăzi. Dar, cea care conferă portului popular românesc nota profund națională este concepția ornamental artistică.

Glosar

În limba română literele se citesc așa cum se scriu, (chiar și diftongii, de exemplu ie) iar: ț/tz, ș/sh, ce/tsche, ci/tschi, ge/je, gi/ji, che/ke, chi/ki, doar ă,â,î/ care nu au corespondent în engleză, pot fi citite a.

Aba – țesătură de lână, împâslită, folosită pentru confecționarea hainelor femeiești și bărbătești.

Altită – bucată de pânză dreptunghiulară, care intră în componența mânecilor cămășilor femeiești de Tip I “carpatic”.

Altită – parte componentă a decorului de pe mânecile cămășilor femeiești de Tip I “carpatic”.

Androc – fustă creată din țesătură de casă, din lână.

Aripă – clinul lateral al hainelor de dimie.

Baieră – curelușă cu care se leagă gura punguțelor de piele.

Balt – element de podoabă turnat din cositor, care se înșiră pe curelușe de meșină și care se aplică pe cordoanele femeiești din portul zonei Pădurenilor.

Barbure – clin cu terminația în “M” care se introduce în latul din față și în latul din spate al cămășilor bărbătești din zonele Sibiu, Petroșani, Târnave, Alba, Orăștie.

Batistă de cheutoare – batistă care se prinde de ațele cu care se leagă gura cămășii bărbătești din zonele Hațeg, Pădureni, Orăștie.

Băteală – firele care se încrucișează în țesătură cu firele de urzeală.

Becheș – pieptar sau cojoc în zonele bănațene.

Bernevici – pantaloni strâmți din țesătură de lână din nordul Moldovei.

Bete – cingătoare lungă, îngustă, țesută din lână, care se înfășoară în talie de repetate ori. Susține piesele

Glossary

In Romanian letters are read as they are written (even diphthongs, for example ie) and: ț/tz, ș/sh. ce/tsche, ci/tschi, ge/je, gi/ji, che/ke, chi/ki, only ă,â,î/ have no counterparts in English, they can be read a.

– woolen fabric, felted, used for making women’s and men’s clothing.

– piece of rectangular cloth, which is part of the sleeves of women’s shirts of Type I “Carpathian”

– part of the decoration on the sleeves of women’s shirts of Type I “Carpathian”.

– pleated skirt made of homemade wool fabric.

– the side gusset of woolen clothes.

– strap used to tie the leather bags.

– adornment element cast from tin, which are strung on sheepskin straps and applied on women’s belts in the port of the Pădureni area.

– gusset with the “M” termination that is inserted in the front and in the back *lat* of the men’s shirts from the Sibiu, Petroșani, Târnave, Alba, Orăștie areas.

– handkerchief that hangs of the threads with which the men’s shirt neck is tied in the areas of Hațeg, Pădureni, Orăștie.

– the threads that overlap with the warp threads.

– sheepskin vest or coat from the Banat areas.

– tight woolen trousers from northern Moldova

– long, narrow belt, woven of wool, which is wrapped around the waist repeatedly. Supports the component

Cuprins / Content

Cuvânt la a doua ediție / Foreword for a second edition	5
Prefață / Foreword	9
Introducere / Introduction	13
Tipologia pieselor componente ale portului popular românesc	17
1. Cămașa femeiască și poalele cămășii	18
2. Cămașa bărbătească și poalele cămășii	38
3. Piese peste poale – Complementare obligatorii	50
4. Pantaloni	64
5. Cingătorile	74
6. Acoperitori de cap pentru femei	80
7. Acoperitori de cap pentru bărbați	94
8. Piese care protejează picioarele	100
9. Haine de deasupra care acoperă trupul	106
10. Haine de deasupra care îmbracă trupul	118
11. Accesorii și podoabe	146
Note	153
Typologic sketch of the Romanian peasant dress	154
Comentariu privind stilul zonal al portului popular din România	169
Glosar / Glossary	230
Bibliografie selectivă	242